

De Maasheggen

door Jan de Vrieze

Maas bij Gennep-Boxmeer. Werkzaamheden bochtafsnijding (nu gereed) (foto: J. v. d. Kam).

Op de grens tussen het oosten van de provincie Noord-Brabant en het noorden van Limburg stroomt de Maas. Aan weerszijden hiervan liggen uiterwaarden die bijna geheel zijn opgedeeld in kleine weilandjes, van elkaar gescheiden door dichte hagen. Vandaar dat we hier spreken over het 'Maasheggengebied'. Waar precies de zuidgrens en stroomafwaarts de noordgrens van het gebied ligt is moeilijk vast te stellen. Gemakshalve nemen we aan dat het gebied zich uitstrekt van Vierlingsbeek in het zuiden tot Cuyk en Mook in het noorden (fig. 1).

De hagen bestaan vooral uit meidoorns, maar er komen ook vele andere soorten struiken in voor. Er tussen in staan vele opgaande en geknotte bomen zoals essen en eiken. Het landschap is verder verrijkt met verspreid liggende drinkkuilen voor het vee, stille, met heggen omzoomde zandweggetjes, enkele moerasjes en slingerende waterloopjes. Hoogtepunt van het jaar is eind mei, als de heggen in bloei staan; een bloemenpracht waar de Betuwe bij verbleekt! In de weilanden, maar vooral onder de heggen komt een groot aantal wilde planten voor, waaronder enkele zeldzame. Vele beschutte plekjes, een overmaat aan voedsel, maar vooral de rust in het gebied maken een grote vogelrijkdom mogelijk.

Bij het ontstaan van het Maasheggengebied heeft de Maas een belangrijke rol gespeeld. Ongeveer sinds het begin van onze jaartelling is de loop van deze rivier beperkt gebleven tot wat nu het Maasdal genoemd wordt. Dit dal ligt ingeklemd tussen de zogenaamde rivierduinen in het oosten en de hoger gelegen bouwlanden in het westen. De rivierduinen zijn zo'n 6000 jaar geleden ontstaan

door het uitstuiven van zand van de rivierbodem die indertijd periodiek droog lag. De bouwlanden in het westen zijn afzettingen van de Maas uit de tijd dat de loop van deze rivier veel verder naar het westen lag. Het huidige rivierdal is in een latere fase in de bestaande bodemlagen ingeslepen en gedeeltelijk weer opgevuld met vruchtbare rivierklei. Dit is de plaats waar de Maasheggen voor-

komen. De bodem van de uiterwaarden is niet geheel vlak. De laagste delen liggen in het dal het verst van de rivier verwijderd, vlak langs de hoge randen. De bodem is hier kalkarm; ter plaatse spreekt men van 'zurepasweiden'. Dicht langs de rivier liggen stroken die iets hoger zijn. Deze 'oeverwallen' zijn ook wat minder kalkarm; men noemt ze zoetepasweiden. (Zie figuur 2).

Ontstaan, functie en traditioneel beheer

Hoe oud het Maasheggenlandschap is, is niet precies te zeggen. Uit oude geschriften blijkt dat er in het begin van de 15e eeuw al sprake was van afgebakende eigendommen in de uiterwaarden. In akten uit de 17e eeuw worden 'doornheggen' met name genoemd. Op de tussen 1800 en 1820 van het gebied vervaardigde zogenaamde Tranchotkaarten (genoemd naar de maker, de Franse ingenieur Tranchot) staan bijna alle nu nog aanwezige heggen aangegeven. Vergelijking met moderne topografische kaarten leert ons dat de hegtracés minstens 160 jaar oud zijn. In de heggen komen meidoornstammen voor met een dikte tot wel 80 cm wat wijst op een leeftijd van minstens 100 jaar.

Het ontstaan van het Maasheggebied hangt nauw samen met het gebruik van de uiterwaarden voor de landbouw. Tot aan het begin van onze eeuw was er in de omgeving van het gebied sprake van een gemengd bedrijf, wat we in moderne termen kringlooplandbouw zouden kunnen noemen. De hooggelegen akkers op de oostrand leverden voedergewassen voor het vee. De koeien, die permanent op stal bleven, leverden de voor de akkers noodzakelijke mest. Het boerengezin leefde hoofdzakelijk van de opbrengst van vlees en zuivelproducten. De vruchtbare uiterwaarden vormden als het ware een 'extraatje' in dit gesloten landbouwsysteem. Ze leverden prima hooi, zonder dat bemesting nodig was; hiervoor zorgde de rivier door met een zekere regelmaat bij overstromingen de bodem te bedekken met een laagje vruchtbaar slib. Er vond vaak nabeweidings plaats met schapen en jongvee.

De heggen werden aangeplant en in stand gehouden om de eigendomsgrenzen tussen de vele kleine perceeltjes aan te geven, het vee binnen de weiden te houden en bij overstroming in de winter de snelheid van het Maaswater te remmen om de slibafzetting te bevorderen. De keuze van meidoorns voor de heg is niet toevallig. Op de eerste plaats wil deze struik in het rivierengebied uitstekend groeien en zal er ook zonder 'mensenwerk' van nature voorkomen. Hij is bestand tegen kappen en snoeien. Scherpe dorens en warrige

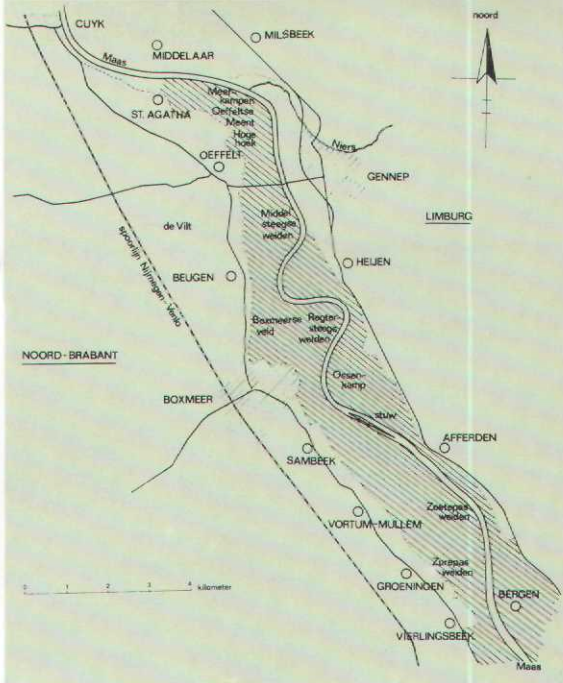

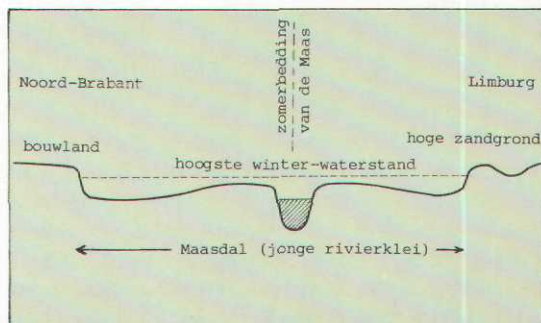
fig. 1. Geografische ligging van het Maasheggengebied.

takken maken de heggen ondoordringbaar voor vee. Deze veekerende functie werd nog verbeterd door de toepassing van een bepaalde vorm van 'beheer'.

De heggen werd regelmatig (om de 10 à 15 jaar) flink teruggesnoeid. Enkele flinke takken werden daarbij gespaard en tussen de overige stammetjes doorgevlochten. Deze techniek van 'heggevechten' wordt in Engeland (het 'heggenland' bij uitstek) nog steeds toegepast en wordt aangeduid met 'laying the hedge'. Interessant is te vermelden dat Julius Caesar reeds gewag maakte van dit vlechten in 'De Bello Gallico' waarin hij schrijft over de Nerviers.

De meidoortakken die bij het onderhoud vrijkwamen vertegenwoordigden als brandstof een belangrijke economische waarde. De knotessen en -eiken die opgroeiden in de beschutting van de

fig. 2. Dwarsdoorsnede van het Maasdal.

hagen leverden behalve brandhout ook boeren-geriefhout.

Vegetatie

Het eerste wat aan de Maasheggen opvalt is dat ze in vergelijking met heggen of houtwallen elders in Nederland bijzonder rijk zijn aan houtige gewassen. Algemeen aan te treffen zijn de Eénstijlige en Tweestijlige meidoorn (*Crataegus monogyna* en *C. laevigata*), de Spaanse aak (*Acer campestre*), de Rode kornoelje (*Cornus sanguinea*), de Hondсроos (*Rosa canina*), de Dauwbraam (*Rubus caesius*) en de Vlier (*Sambucus nigra*). Minder frequent komen voor: Kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), Wegedoorn (*Rhamnus catharticus*), Aalbes (*Ribes rubrum*), Kruisbes (*Ribes uva-crispa*), Iep (*Ulmus carpinifolia x plotii*), Gelderse roos (*Viburnum opulus*), Haagbeuk (*Carpinus betulus*) en Hazelaar (*Corylus avellana*). Als bomen worden in de hagen aangetroffen de Es (*Fraxinus excelsior*), de Schietwilg (*Salix alba*) de Zomereik (*Quercus robur*) en sporadisch ook nog de Ruwe berk (*Betula pendula*), de Grauwe wilg (*Salix cinerea*) en de Amandelwilg (*Salix triandra*). Als klimplanten en lianen komen onder andere voor: Klimop (*Hedera helix*), Heggerank (*Bryonia dioica*), Bosrank (*Clematis vitalba*), Hop (*Humulus lupulus*) en Bitterzoet (*Solanum dulcamara*). Opmerkelijk is dat enkele van de hierboven genoemde soorten (zoals Bosrank, Spaanse aak en Rode kornoelje) in het algemeen te boek staan als calcifiele (= kalkminnende) soorten, terwijl de klei van de uiterwaard waarop ze groeien kalkarm is.

Volgens Londo (1967) kunnen de heggen (mede op grond van het voorkomen van calcifiele soorten) vegetatiekundig nog het best gerekend worden tot het Vlier-sleedoornstruweel (*Sambuco-Prunetum spinosae*). Dit gezelschap sluit nauw aan bij de bossen van het Elzen-vogelkers verbond (*Alno-Padion*). Verwantschap met het Berberisverbond (*Berberidion*) blijkt uit het voorkomen van Heggerank en Bosrank.

Er is nog een verdere indeling van de heggen mogelijk. Dit houdt dan vooral verband met eventuele aanwezigheid van bepaalde gradiënten, de expositie en de geografische ligging (in een zure- of in een zoetepasweide; in het noordelijke of in het zuidelijke deel van het gebied).

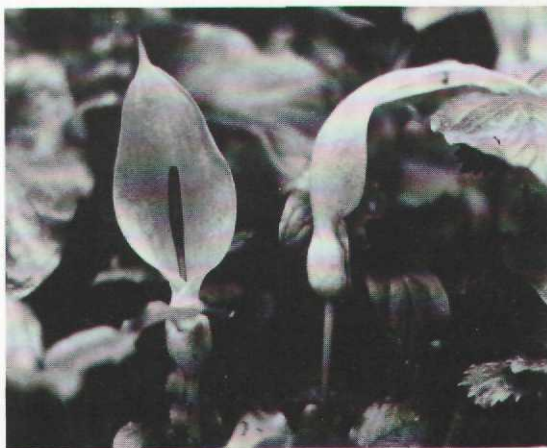
De hierboven beschreven indeling onder het systeem van plantengemeenschappen van Nederland (WESTHOFF EN DEN HELD, 1969) duidt er al op dat de heggen nauw verwant zijn aan rijkere bossen. Ze zijn te vergelijken met – op zichzelf staande – bosranden. En net als echte bosranden vormen ze de overgang van het bosmilieu naar het

open weilandmilieu en zijn in het algemeen extra soortenrijk omdat ze behalve de vertegenwoordigers van bossen en weilanden ook nog soorten herbergen die specifiek thuishoren in een dergelijk 'overgangsmilieu'. In het Maasheggebied vinden we ook diverse, voor dit milieu kenmerkende nitrofiële (= stikstofminnende) planten zoals de Gevlekte aronskelk (*Arum maculatum*), de Bosandoorn (*Stachys sylvatica*), de Dagkoekoeksbloem (*Melandrium rubrum*), Drienerfmuur (*Moehringia trinervia*), Look-zonder-look (*Alliaria petiolata*), Heggerank (*Bryonia dioica*), Dolle kervel (*Chaerophyllum temulum*) en Kruisbladwalsstro (*Galium cruciata*).

Op het gebied van de flora is er in de loop der tijden in het Maasheggebied heel wat veranderd. Helaas is dit in de laatste jaren vooral een verandering in negatieve zin. De vegetatie-eenheden zoals Londo ze in 1967 aantrof, zijn nog maar op enkele plaatsen terug te vinden. Vaak is de kruidlaag zelfs geheel verdwenen. Dit is het geval wanneer de heg aan de onderzijde zodanig door het vee is uitgehold dat tot reikhoogte alle groene takken zijn weggevreten en op de bodem slechts taai gras groeit (een zogenaamde holle heg). De aantasting van het landschap heeft alles te maken met een sterk veranderd agrarisch beheer. Hierop wordt elders in dit artikel nog nader ingegaan. De directe gevolgen voor de Maasheggen zijn rooien, verbranden en doodspuiten van de hagen met herbiciden, aantasting van de kruidlaag door het gebruik van drijfmest en herbiciden en uitholling door te hoge veedruk.

Om een indruk te krijgen van de veranderingen die in de begroeiing zijn opgetreden, zijn 8 vegetatie-opnamen die in 1967 door WESTHOFF werden gemaakt door mij in 1978 (dus 11 jaar later) overgedaan. Behalve deze 8 opnamen werden ver-

Aronskelk (foto: J. W. G. Pfeiffer).

spreid in het gebied nog 23 andere vegetatie-opnamen gemaakt. Uit dit onderzoek kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Het aantal boom- en struiksoorten dat in de heggen voorkomt is flink teruggelopen. Dit geldt voor het gemiddelde aantal soorten per heg (± 10 in 1967 en nog maar $\pm 6\frac{1}{2}$ in 1978). Maar als we alleen die soorten in beschouwing nemen die kenmerkend zijn voor de Maasheggen dan is deze teruggang nog opvallender (± 5 'minder algemene' soorten in 1967 en nog krap 2 van deze soorten in 1978).

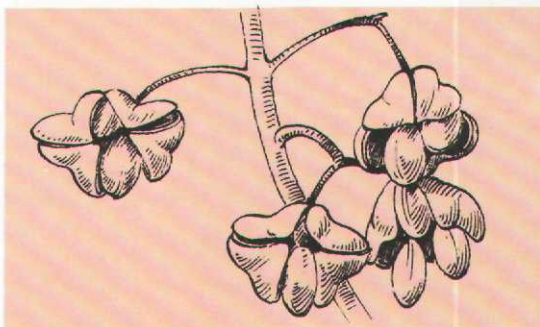
- Niet alleen het soortenaantal is afgenomen, maar ook de frequentie waarmee bepaalde, meer interessante soorten voorkomen. Zo is het aantal Spaanse aken en Kardinaalsmutsen sinds 1967 sterk teruggelopen.

- Met de soortenrijkdom van de kruidlaag is het al helemaal droevig gesteld. Nog slechts op enkele plaatsen is een heg met een goed ontwikkelde ondergroei te vinden. Dit is meestal het geval bij een heg langs een (onverharde) weg, waar geen overbegrazing door vee of geen overbemesting met drijfmest plaatsvindt.

Voor de tussen de heggen gelegen graslanden gaat bijna het zelfde verhaal op als voor de heggen. Ook hier is het landbouwkundig beheer drastisch veranderd, ten koste van de flora. Rond de eeuwwisseling werd het grootste gedeelte van het Maasheggengebied nog uitsluitend als onbemest hooiland gebruikt en hoogstens licht nabeweid. Bij de zeer hoge stikstofgiften (kunst- en drijfmest) van tegenwoordig is de grasopbrengst veel groter.

Het is daardoor mogelijk tot drie maal per jaar te hooien of bij begrazing drie tot vier maal zoveel koeien te houden op eenzelfde oppervlak. Het gevolg is dat bijna overal in het Maasheggengebied hetzelfde monotone soortenarme cultuurgrasland is aan te treffen als in andere veeteeltgebieden.

Op enkele plaatsen is nog wel wat terug te vinden van de rijke graslanden van weleer, met name op moeilijk te bereiken 'overhoekjes', in de bermen van zandwegen en op moeilijk te bereiken weilandjes langs de Maas. Hier bloeien nog soorten als Beemdkroon (*Knautia arvensis*), Tweejarig streepzaad (*Crepis biennis*), Gele morgenster (*Tragopogon pratensis*) Rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*) en Agrimonie (*Agrimonia eupatoria*).

Kardinaalsmuts (tek.: M. Kolvoort).

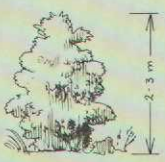
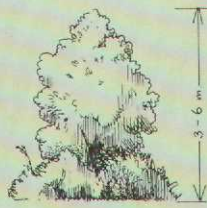
Avifauna

Zo op het eerste gezicht is het helemaal niet zo verwonderlijk dat het Maasheggengebied rijk is aan zangvogels. Allereerst biedt het doornige, bijna ondoordringbare struikgewas een prima nestgelegenheid. Maar ook hollenbroeders zoals de Steenuil, diverse mezensoorten en semi-hollenbroeders zoals de Gekraagde roodstaart kunnen terecht in de knotten en boomstronken. Meidoorns en andere 'hegstruik' hebben een overdadige bloemdracht, die als nectarbron dient voor talloze insecten. Dit vormt weer prima voedsel voor zangvogels. In het najaar komt de overmaat aan vruchten van Meidoorns, Sleedoorns, Vlierstruiken, Kardinaalsmutsen enz. ten goede aan trekende en overwinterende lijsters. Een belangrijke rol bij de zangvogeldichtheid speelt het hiervoor genoemde bosrandeffect. Randen van bossen zijn niet alleen rijk aan planten, maar herbergen ook relatief veel soorten zangvogels. Heggen vormen a.h.w. op zichzelf staande 'bosranden'. Het aantal zangvogeltjes is evenredig met de totale lengte aan heg.

De gegevens omtrent de broedvogelbevolking van het Maasheggengebied zijn hoofdzakelijk afkomstig van een inventarisatie die door DICK VISSER in de jaren '75, '76 en '77 werd uitgevoerd. Uit dit onderzoek is het volgende gebleken:

- De lijst van broedvogels in het gebied omvat maar liefst 95 soorten.

- Opvallend is de territoriumdichtheid (gemiddeld aantal broedparen per 100 hectare). Met name Grasmus (25 paar per 100 ha) Heggemus (27,3 paar per 100 ha) en Steenuil (plaatselijk 11,4 paar per 100 ha) zijn er naar Nederlandse maatstaven zeer algemeen. Voor wat de eerste twee soorten betreft staat dit rechtstreeks in verband met de grote hoeveelheid 'bosrand', uitgedrukt in meters heg per hectare. De Steenuil dankt zijn hoge populatiedichtheid mede aan de overvloedige aanwezigheid van knoteiken en -essen.

type	dwarsdoorsnede van de haag	aantal jaren na het afzetten v.d. haag	aantal soorten dat de heg prefereert	omschrijving
1 <i>Grasmus-Kneutype</i>		< 3	7	Soortenarm type. Toch zijn er soorten die aan deze hagen de voorkeur geven, zoals Kneu, Grasmus en Staartmees. In mindere mate ook de Heggemus.
2 <i>Heggemus-Mereltype</i>		± 3 á 15	21	Soortenrijkdom neemt belangrijk toe met het uitgroeien van de haag. Het voornaamste zijn Heggemus, Merel, Winterkoning, Zanglijster, Spotvogel en in mindere mate de Grasmus. Heeft niet zulke uitgesproken 'kensoorten' als type 1.
3 <i>Roodborst-Zwartkoptype</i>		± 15 á 30	24	Een volgende 'successiefase'. Staartmees en Grasmus komen hierin niet meer voor. De totale soortenrijkdom is echter maximaal met als belangrijkste elementen dezelfde soorten als van type 2 met daarnaast ook Roodborst, Zwartkop, Tjiftjaar*) en Tuinfluiter, waaruit blijkt dat deze heggen nog meer een boskarakter hebben.
4 <i>Houtduif-Ekstertype</i>		± 15 á 30	7	Gedegenerende vorm van type 3 (soms ook van type 2). Zo goed als alle 'leuke' soorten zijn hieruit verdwenen. Over blijven in hoofdzaak Houtduif, Ekster, Kraai en Grote lijster.

*) komt ook voor in type 2 met opgaande bomen.

– Er bestaat een duidelijke relatie tussen hoogte, dichtheid en 'gaafheid' (= soortenrijkdom) van een heg en de broedvogelpopulatie. Globaal kan men spreken van vier hegtypen. Een en ander is in het bovenstaande schema weergegeven.

Hoewel ook de vogelstand te lijden heeft van intensivering van de landbouw, zijn de gevolgen minder desastreus dan voor de vegetatie. Daar komt nog bij dat na een ombuiging van het beheer, zodanig dat natuurbeschermingsbelangen voldoende aan bod komen, de vogelstand zich veel sneller kan herstellen dan de vegetatie. Zo valt te verwachten dat pas geplante of sterk toegetakelde heggen met een goed beheer reeds na een tiental jaren weer vogelrijk zullen zijn. Voor volledig herstel van de vegetatie moet minstens op het vijfvoudige gerekend worden.

Van overwegend belang voor vogels is de aanwezigheid van voldoende ondergroei. Waar deze,

zoals bij uitgeholde hagen, verdwenen is, is de avifauna zeer sterk gedegenerend ('Houtduif-Ekstertype'). De 'ideale vogelheg' heeft een goed ontwikkelde zoomvegetatie die een geleidelijke overgang vormt tussen het weilandmilieu en de hoge struiklaag en is rijk voorzien van diverse soorten lianen. In een dergelijke heg is een geleidelijke overgang te zien in het voorkomen van vogels die zich ook wel in het weiland thuisvoelen (Grasmus) via de vertegenwoordigers van de rand van de heg (Braamsluiper) naar de soorten (meestal bosvogels) die zich voornamelijk in het hart van de heg ophouden (Roodborst).

Voor een gevarieerde broedvogelsamenstelling van het Maasheggebied is de aanwezigheid van allerlei andere landschapselementen behalve de heggen onontbeerlijk. Bij de drinkpoelen voor het vee treffen we de Bosrietzanger en de Karekiet aan. Meerkooet, Waterhoen en Waterral houden zich op in de her en der in het gebied verspreid lig-

gende moerasjes. Op plaatsen waar enkele heggen op één punt samenkomen, treedt het boskarakter meer naar voren en horen we soms zelfs de Nachtegaal. Al eerder is gewezen op het belang van boomholten (knotbomen!) voor de verschillende hollenbroeders en half-hollenbroeders.

Problemen tussen landbouw en natuur

De veekerende taak van de meidoornheg kan tegenwoordig veel goedkoper worden vervuld door een simpele afrastering met prikkeldraad. Het zware werk van snoeien en vlechten is daarbij overbodig en er wordt geen ruimtebeslag meer gelegd op de weidegrond. Uit puur landbouweconomisch oogpunt is een heg voor de boer een lastige sta-in-de-weg die hij liever nog vandaag dan morgen opruimt. Anderzijds is iedereen – ook de boer – er van doordrongen dat het rooien van heggen een onherstelbaar verlies betekent voor natuur- en cultuurhistorie. Hier is sprake van een botsing tussen de – overigens gerechtvaardigde – materiële belangen van de individuele boer en het algemeen belang van natuur- en landschapsbescherming. Bij pogingen dit dilemma op te lossen moeten mijns inziens twee uitgangspunten centraal staan:

- de boer heeft, net als iedere andere Nederlander, recht op een redelijk bestaan;
- de bescherming van wat ons in Nederland nog rest aan natuur is een dringende noodzaak.

Er wordt nogal verschillend gedacht over de wijze waarop dit redelijk bestaan voor de boeren kan worden bereikt. Het beleid van het Ministerie van Landbouw en Visserij is gericht op het ontwikkelen van grote bedrijven met geringe behoefte aan arbeidskrachten. Dit gaat ten koste van de werkgelegenheid in de landbouw en staat haaks op de belangen van landschap, natuur en milieu. Er gaan echter steeds meer stemmen op voor een landbouwbeleid dat gericht is op het behouden van arbeidsplaatsen in de landbouw en het besparen van energie en grondstoffen. Een dergelijke vorm van bedrijfsvoering doet veel meer recht aan de natuurlijke omgeving. Met name heggen en houtwallen zouden in dit systeem weer een volwaardige plaats kunnen innemen. Maar hoe dan ook, zolang op nationaal en Europees niveau nog slechts strikt economisch gedacht wordt, zullen we voor de bescherming van de Maasheggen ons moeten bezighouden met de mogelijkheden die binnen het huidige overheidsbeleid geboden worden.

Hoe de regering het dilemma tussen natuur en landbouw denkt op te lossen wordt aangegeven in

Steenuil (foto: Jos Korenromp).

de Nota betreffende de relatie landbouw en natuur- en landschapsbehoud die in 1975 door het Ministerie van C.R.M. is uitgebracht (meestal kortweg aangeduid met 'relatienota'). Een van de belangrijke hulpmiddelen die door deze nota wordt aangedragen is de mogelijkheid tot het sluiten van zogenaamde beheersovereenkomsten. Dit zijn door de boeren op vrijwillige basis te sluiten overeenkomsten met de overheid. Voor het achterwege laten van werkzaamheden die schadelijk zijn voor het milieu en het uitvoeren van taken die bij een moderne bedrijfsvoering niet passen (zoals het snoeien van heggen) krijgt de boer een vergoeding in geld. Uitgangspunt hierbij is dat de agrariër ondanks de beperkingen ten behoeve van het natuurbehoud niet in reëel inkomen mag achterblijven bij zijn collega's.

Helaas staan de boeren in het Maasheggebied – zoals ook elders in Nederland – wantrouwig tegenover deze beheersovereenkomsten. Ze zouden de ondernemingsvrijheid onaanvaardbaar beknotten en uiteindelijk de boer degraderen tot een soort 'parkwachter' op zijn eigen land. Deze bezwaren zijn meer van emotionele aard en duchtig aangewakkerd door negatieve publiciteit in landbouwbladen dan dat ze gestoeld zijn op reële feiten. Immers de overeenkomsten worden alleen op basis van vrijwilligheid afgesloten, de vergoe-

Onderhoud is noodzakelijk! (foto: Jan de Vrieze).

dingen worden jaarlijks aangepast aan de ontwikkeling van lonen en prijzen en de inhoud van de overeenkomsten wordt aangepast aan de landbouwkundige ontwikkelingen in de omgeving hier toe aanleiding geven.

In het kader van de Ruilverkaveling 'Land van Cuyk', waarbinnen de noordelijke helft van het Maasheggengebied gelegen is, wordt er door Staatsbosbeheer en de boerenstandsorganisaties druk overleg gepleegd om tot een vergelijk te komen over een beheersplan. Hierin wordt aangegeven welke maatregelen in het gebied genomen moeten worden en wat voor vergoedingen daar tegenover staan. Dit beheersplan is nodig voordat er beheersovereenkomsten afgesloten kunnen worden. In afwachting hiervan hebben de gemeenten Boxmeer, Cuyk, Grave, Oeffelt en Vierlingsbeek initiatieven genomen om de Maasheggen te laten onderhouden door arbeiders in W.S.W.-verband (Wet Sociale Werkvoorziening)*. Hierdoor wordt de boeren het zware onderhoudswerk uit handen genomen. Al met al een hoopgevende start in de richting van een betere bescherming van het Maasheggengebied. Maar daarbij mag niet uit het oog verloren worden dat het snoeien

slechts één aspect is van het hegbeheer. Er komen nog andere belangrijke zaken bij kijken, waarover hierna meer.

Beheer

De oude functie van de heggen als veescheiding is veranderd in een functie ten behoeve van natuur en landschap. De motivatie tot het onderhoud komt niet meer zoals vroeger uit economische noodzaak. Dit is de reden waarom de overheid zich hierover moet ontfemen. De techniek van het onderhoud kan aangepast worden aan de nieuwe functie van de heggen. Het is niet nodig om terug te gaan naar het vroeger snoeien en vlechten in handkracht, dat gericht was op een levende en ondoordringbare omheining. Het huidige beheer moet uitgaan van nieuwe technische mogelijkheden en oecologische inzichten. Op basis hiervan kunnen voor het Maasheggengebied een zestal richtlijnen gegeven worden voor een verantwoord beheer.

1. Als gevolg van een te hoge veebezetting worden oude heggen uitgehold waarbij geen ondergroei van kruiden mogelijk is. Pas gesnoeiende heggen kunnen door het vee zodanig aangevreten worden dat ze geheel afsterven. Deze aantastingen kunnen voorkomen worden door verlaging van de veebezetting of, met een minder mooie oplossing, door het plaatsen van prikdraad langs de heggen.
2. Het gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen langs de heggen heeft een averechts effect. De gevoelige en zeldzame soorten verdwijnen, slechts enkele taaie onkruidsoorten (brandnetels) krijgen de kans zich massaal te ontwikkelen. Het spuiten van drijfmest op de heggen heeft hetzelfde gevolg.
3. Er moet continuïteit zijn in het onderhoud. Bij voorkeur worden de heggen om de 10 á 15 jaar afgezet.
4. Ruimtelijk gezien moet er variatie zijn in het onderhoud. Dat wil zeggen dat in een bepaald deel van het Maasheggengebied (bijvoorbeeld een stuk dat binnen één gemeente valt) niet alle heggen ineens afgezet mogen worden. Per seizoen moeten verspreid liggende kleine stukjes aangepakt worden. Daardoor komen er op korte afstand van elkaar verschillende hegtypen voor, waardoor de diversiteit aan planten- en diersoorten wordt bevorderd.

*) Wet Sociale Werkvoorziening, bedoeld voor mensen die als gevolg van een of andere handicap moeilijk werk kunnen vinden op de vrije arbeidsmarkt, hoewel ze wel tot werken in staat zijn. De W.S.W. biedt hen aangepast werk.

5. Het spreekt voor zich dat opengevallen stukken in de heg opnieuw ingeplant dienen te worden met meidoorns die uit de omgeving afkomstig zijn. Als compensatie van de heggen die eventueel ten offer moeten vallen aan landbouwkundige verbeteringen kunnen nieuwe heggen aangeplant worden. Zeer geschikte plaatsen hiervoor zijn de randen van wegen en waterloopjes. De heggen staan hier de uitoefening van moderne landbouw op geen enkele wijze in de weg en ze staan minder bloot aan de ongunstige invloeden van de landbouw.
6. Het Maasheggebied komt pas volledig tot zijn recht als ook de andere landschapselementen naast de heggen hersteld en beschermd worden. Dit betekent het verwijderen van puin en afval uit de drinkkuilen, het knotten van de eiken en essen, het onverhard laten van karakteristieke landweggetjes, het schoonhouden van de waterloopjes maar vooral het handhaven van de rust en de stilte.

Samenvattend kan worden gesteld dat:

- het Maasheggebied een uniek natuurerrein is dat nodig bescherming verdient;
- de kwaliteit desondanks de laatste decennia schrikbarend is teruggelopen en nog steeds terugloopt;
- een oplossing alleen mogelijk is als boeren en natuurbeschermers in goede verstandhouding tot overeenstemming komen over de te nemen beheersmaatregelen;
- gezien het algemene belang van natuurbescherming, de overheid bereid moet zijn tot financiële offers.

Alleen met inspanning van alle betrokkenen valt het Maasheggebied nog te redden!

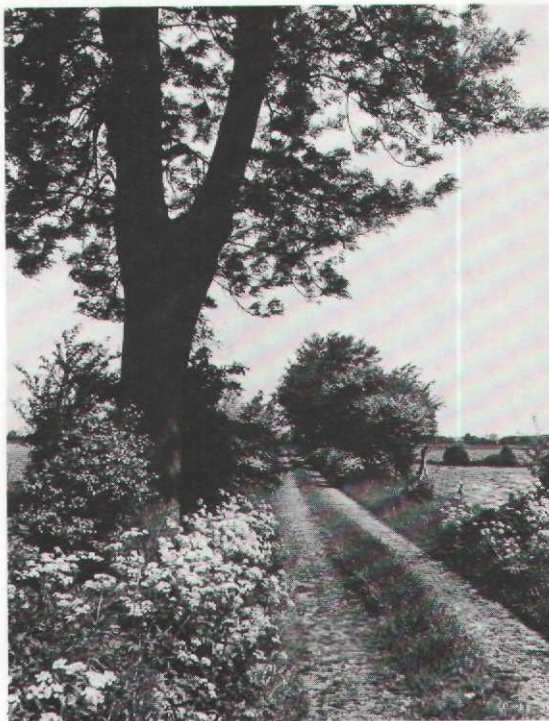
Adres van de schrijver:

LITERATUUR

BEIJERSBERGEN, A., 1978. De vegetatie van het Maasheggebied. Ongepubliceerd verslag. Nijmegen.

LANDBOUWCOMMISSIE, benoemd bij Koninklijk besluit van 18 sept. 1886 nr. 28., 1890. Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland. Hoofdstuk 86, gemeente Linden; Hoofdstuk 87, gemeente Beugen en Rijkevoort. Den Haag.

LONDO, G., 1967. Veldbiologisch rapport over het Maasheggenlandschap en het reservaat 'Groeningse en Vortumse bergjes'. R.I.V.O.N.-rapport.

(foto: Jan van de Kam).

MINISTERIE VAN C.R.M., 1975. Nota betreffende de relatie landbouw en natuur- en landschapsbehoud. Tweede kamer, zitting 1974-1975 13 285 Den Haag.

NOOREN, M. J., 1975. De geschiedenis van heggen, houtwallen en andere omheiningen in Nederland; in samenhang met hun functie en landschappelijke situatie. Doct. rapp. K.U. Nijmegen.

STIBOKA, Toelichting op de bodemkaart 1:5000. Blad 45 O, 46 W en 46 O.

TRANCHOT en MÜFFLING, 1803/1820. Kartenaufnahme der Rheinlande. Blad 7 Cuyk, blad 8 Gennep, blad 12 St. Anthonis, blad 13 Boxmeer.

VISSER, D., 1977. Broedvogelinventarisatie van het Maasheggebied (als aanvulling op de broedvogelinventarisatie Kop van Limburg 1975-1976). Ongepubliceerde gegevens.

LANDINRICHTINGSDIENST, 1979. Concept rapport voor de ruilverkaveling Land van Cuyk.

VRIEZE, J. DE, 1978. De Maasheggen. Studiegroep Maasheggen. Nijmegen.

VRIEZE, J. DE, 1979. Inrichting en beheer van het Maasheggenlandschap tussen Cuyk en Vierlingsbeek. L.H. Wageningen, verslag nr. 489.

WESTHOFF, V. en A. J. DEN HELD, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Uitg. Thieme, Zutphen.